

УДК 336.13

Проблема оптимізації ролі державного сектора економіки України як умова економічної безпеки

Підопригора Л.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті розглядається проблема оптимізації ролі державного сектора економіки України як умови економічної безпеки. Актуалізується необхідність зростання ролі держави в економіці у цілому та ролі державного сектора зокрема в сучасних умовах зовнішньої військової агресії в Україні, що зумовлено нагальною необхідністю швидкого досягнення таких цілей, як економічне зростання та безпека й оборона країни.

Ключові слова: державний сектор економіки, економічна безпека, економічне зростання, державні інвестиції, інновації.

Подопригора Л.А. ПРОБЛЕМА ОПТИМИЗАЦИИ РОЛИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ КАК УСЛОВИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье рассматривается проблема оптимизации роли государственного сектора экономики Украины как условие экономической безопасности. Актуализируется необходимость роста роли государства в экономике в целом и роли государственного сектора в частности в современных условиях внешней военной агрессии в Украине, что обусловлено насущной необходимостью быстрого достижения таких целей, как экономический рост, безопасность и оборона страны.

Ключевые слова: государственный сектор экономики, экономическая безопасность, экономический рост, государственные инвестиции, инновации.

Pidopryhora L.A. THE PROBLEM OF OPTIMIZING THE ROLE OF THE PUBLIC SECTOR IN UKRAINE AS A CONDITION FOR ECONOMIC SECURITY

The problem of optimizing the role of the public sector as a condition for Ukraine economic security. Actualized the need to increase the state's role in the economy in general and the role of the public sector, particularly in the current conditions of foreign military aggression in Ukraine, due to the urgent need to quickly achieve such goals as economic growth and security and defense.

Keywords: public sector, economic security, economic growth, public investment, innovation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В Україні в процесі трансформації політичної та економічної систем розширилося коло проблем, пов'язаних із необхідністю формування засад її економічної безпеки. Нестабільний характер трансформаційної економіки України зумовлює існування внутрішніх загроз економічної безпеки: нездатність до самозбереження і саморозвитку, слабкість інноваційного потенціалу, неефективність державного регулювання економіки, заострення протиріч і соціальних конфліктів тощо.

Інтенсифікація глобалізаційних процесів спричиняє зростання взаємозалежності національних економік, залежності від світової системи, їх уразливість до зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних загроз. Зовнішні загрози, як правило, зумовлені протидією політичних і економічних інтересів економічних суб'єктів світової економіки та заостренням глобальних екологічних проблем. За останні десятиліття для економіки України

з'явилися такі зовнішні загрози економічній безпеці, як обмеження присутності її товарів на світових ринках, обмеження доступу до передових світових технологій, неконтрольований вивіз капіталу і стратегічно важливих сировинних товарів тощо. Проте, безперечно, головною загрозою національній економічній та політичній безпеці України нині є зовнішня військова агресія.

Економіка України знаходиться у винятково складних обставинах, спричинених глибокою політичною та економічною кризою і військовою агресією з боку Російської Федерації. За оцінками аналітиків, суттєве погіршення економічної ситуації починаючи з 2014 р. було зумовлене веденням військових дій на сході України, що викликало ланцюжкову реакцію дисбалансу всіх макроекономічних показників [1].

З урахуванням реалій ситуації у вітчизняній економіці, гостроти проблеми економічної безпеки актуальними є дослідження щодо

визначення дієвих державних механізмів і засобів захисту економіки України, серед яких, на нашу думку, чільне місце належить державному сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з означеної проблеми засвідчує посилення концентрації уваги вітчизняних учених, політиків та аналітиків-експертів до дослідження ролі держави у забезпеченні економічної безпеки економіки України взагалі та в умовах військової агресії. Окремі аспекти цієї проблеми розробляли такі економісти як В.М. Бегма, Д.Ю. Венцовський, І.Р. Михасюк, А.П. Онофрійчук, М. Сунгуровський та ін. Переважна більшість сучасних досліджень зосереджена на визначенні пріоритетів державного регулювання економіки в умовах економічної та політичної кризи та на необхідності реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу як основної ланки забезпечення обороноздатності держави.

Натомість ми відзначимо, що в сучасних вітчизняних економічних реаліях українською є суттєва модифікація теоретичних підходів до визначення ролі і структури державного сектора економіки як державного інструмента забезпечення економічної безпеки, що вимагає докладного наукового дослідження цієї проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження проблеми оптимізації ролі державного сектора економіки України як умови економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж 2014–2017 рр. економіка України функціонувала в умовах військової агресії, яка завдала безпрецедентних економічних і соціальних утрат та спричинила серйозні деструктивні процеси: втрату промислового потенціалу окупованих територій, руйнацію інфраструктури на території бойових дій, дезорганізацію усталених виробничих зв'язків і критично важливих постачань ресурсів, часткову втрату зовнішніх ринків та експортного потенціалу. Розміщені у східних регіонах підприємства вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної промисловості, що забезпечували значну частину внутрішнього промислового виробництва та експорту, зазнали величезних утрат, знищено низку транспортно-логістичних об'єктів. Із 2014 по 2015 р. спостерігалось значне падіння темпів промислового виробництва: індекс цін промислової продукції становив у 2014 р. 89,9%, у 2015 р. – 87% [2]. ВВП у 2014 р. скоротився

на 6,6%, а в 2015 р. – на 9,8% [2]. Динаміка макроекономічних показників стала неконтрольованою, що спровокувало зростання рівня інфляції: індекс споживчих цін у 2014 р. становив 112,1%, а в 2015 р. – 148,7% [2].

У 2016 р. переважно завдяки бюджетній стабілізації, жорсткій грошово-кредитній політиці та міжнародній фінансовій підтримці більшість економічних показників, які були одними з найнижчих у 2015 р., мала тенденцію до зростання: індекс цін промислової продукції – 102,8%, зміна валового внутрішнього продукту – 2,3%, індекс споживчих цін скоротився до 113,9% [2]. Відновлення економіки в 2016 р. відбулося, насамперед, у результаті нарощування інвестиційної активності, а також приватного споживання.

Однак слід зазначити, що економічне зростання в Україні ще є нестійким. Українською необхідне для країни глибоке реформування внутрішніх економічних механізмів відбувається дуже повільно. Розуміючи нагальність початку системної роботи з проведення структурних реформ у різних сферах державної політики, урядом України спочатку було розроблено і затверджено План пріоритетних дій уряду на 2016 р., а згодом – Середньостроковий план пріоритетних дій уряду до 2020 р. [2; 3]. Стратегічними пріоритетами урядової політики у цих документах визначено макроекономічну стабілізацію та відновлення безпеки держави і громадян шляхом досягнення таких цілей, як економічне зростання, ефективне врядування, розвиток людського капіталу, верховенство права і боротьба з корупцією, безпека та оборона [2]. Таким чином, Українська держава як виразник і гарант національних економічних інтересів бере на себе зобов'язання забезпечення зростання рівня життя громадян і підвищення його якості в результаті сталого економічного розвитку в сучасних умовах військової агресії.

Якщо на реалізацію таких цілей, як ефективне врядування, розвиток людського капіталу, верховенство права і боротьба з корупцією в умовах сучасної ринкової економіки держава може впливати переважно опосередковано, створюючи відповідні ефективні інституціональні умови (відповідне законодавство, продуктивна діяльність органів державної влади та управління, дієві організаційні механізми), то для швидкого досягнення таких цілей, як економічне зростання, особливо безпека й оборона, вона повинна ефективно використовувати державний сектор економіки.

У Середньостроковому плані пріоритетних дій уряду до 2020 р. зазначено: «Динамічне, стає та інклюзивне зростання на базі структурної модернізації економіки, покращення умов ведення бізнесу та ефективності публічного сектору має велике значення для майбутнього України» [2]. Запорукою економічного зростання визначено створення рівних, прозорих та передбачуваних правил ведення бізнесу, включення України до регіональних та глобальних ланцюгів створення доданої вартості, створення умов для розвитку високотехнологічних виробництв, прискорення залучення інвестицій в економіку України та розвиток експортного потенціалу українських виробників.

Безперечно, суспільне призначення держави – створити сприятливі умови для розвитку всіх суб'єктів економіки, але в кризових умовах для стимулювання швидкості досягнення результату така роль держави повинна бути доповнена активізацією державного сектора економіки, на який вона має прямий вплив. Зокрема:

1. Негативні перспективи розвитку високотехнологічного виробництва в Україні викликає стійка тенденція до скорочення інноваційної активності підприємств в Україні [4]. У зв'язку із цим постає необхідність у визначенні пріоритетних державних дій щодо підтримки зростання виробництва високотехнологічної продукції в Україні. Одним з основних важелів здійснення державної політики у сфері наукової й науково-технічної діяльності є бюджетне фінансування. Держава має забезпечувати бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) в розмірі, не меншому ніж 1,7% ВВП. Однак попри досить докладне законодавче врегулювання питань фінансування наукової та науково-технічної діяльності встановлені нормативи бюджетного фінансування цих напрямів діяльності не дотримуються.

Важлива група джерел фінансування – це кошти урядових та регіональних фондів і програм. До них належать: кошти, що виділяються на державні, регіональні та галузеві науково-технічні програми; Державний фонд фундаментальних досліджень. Державна політика у сфері інноваційного розвитку України має також активно зосереджуватися на створенні власних державних потужних промислово-фінансових груп, технопарків та дослідних центрів.

2. Погіршення інвестиційного клімату в умовах макроекономічної нестабільності та

військової агресії в Україні зумовлює вплив прямих іноземних інвестицій. У таких умовах держава повинна не тільки використовувати різні механізми для залучення вітчизняного приватного та іноземного інвестування, а й сама виступити потужним інвестором. Активізація інвестиційної діяльності держави в економіці України в умовах нестабільності є важливою умовою оздоровлення її інвестиційної сфери. Водночас згортання національної економіки обумовлює зменшення бази оподаткування та доходів бюджетів, формує ризик скорочення державних ресурсів інвестування. Однак саме зростання та оптимізація структури державних інвестицій, навіть в умовах їх обмеженості, є одним із дієвих механізмів мінімізації ризиків і загроз економічній безпеці України [5].

3. Україна залишається експортером переважно сировини, напівфабрикатів та продукції з низьким ступенем оброблення: близько 50% загального обсягу товарного експорту займають недорогочінні метали та вироби з них і мінеральна продукція; частка високотехнологічних товарів є низькою. У структурі експорту високотехнологічної продукції України традиційно переважають товари аерокосмічної галузі, електроніка та засоби зв'язку – продукція переважно підприємств державного сектора економіки. Наукова продукція військової промисловості нашої держави залишається конкурентоспроможною на міжнародному ринку озброєнь та військової техніки. Потенціал оборонно-промислового сектору України щодо експорту військових технологій є досить високим: нашу країну вважають однією з дев'яти держав світу, яка володіє повним циклом виробництва військово-транспортних і транспортних літаків. До перспективних напрямів технологічної компоненти оборонно-промислового комплексу економіки України належать космічні й авіаційні технології, технології, пов'язані зі створенням систем зв'язку, радіолокаційної техніки, високоточної зброї, систем наведення та управління, складних інформаційних систем, систем розвідки, включаючи космічні. Все це продукція державного сектора економіки.

Важлива роль у системі державної підтримки експорту належить спеціалізованим фінансовим установам, які безпосередньо беруть участь у забезпеченні виконання державної функції із стимулювання розвитку експорту, зокрема страхування, кредитування та гарантування експорту. Так, наприклад, АТ «Укресімбанк» – це державний

банк, який кредитує, серед іншого, експортерів та організовує забезпечення страхування об'єктів кредитування. Банком відібрано приватні страхові компанії для співпраці у наданні страхових послуг. Ці компанії здійснюють лише деякі види страхування зовнішньоекономічної діяльності експортерів: страхування майна, вантажу, кредитних ризиків. Оскільки нині збитковість страхування фінансових ризиків достатньо висока, то критерії відбору страхувальників є більш вимогливі, ніж до інших. При цьому страхові компанії встановлюють досить високі страхові тарифи залежно від рівня ризиковості (середні 5–7% та вищі), а також специфічні умови страхування. У зв'язку із цим необхідна державна страхова компанія, яка безпосередньо страхувала б експортні операції або контракти від політичних (некомерційних) ризиків.

Ключовим пріоритетом держави у сфері безпеки та оборони є забезпечення обороноздатності країни. Здатність держави протистояти різним формам зовнішньої агресії передусім залежить від рівня розвитку спроможностей її Збройних сил. На державний сектор економіки повною мірою покладена роль забезпечення функціонування і розвитку Збройних сил України через фінансування за рахунок коштів державного бюджету, матеріально-технічне забезпечення продукцією оборонно-промислового комплексу, підготовка військових кадрів. Зокрема:

1. Для ефективної реалізації цілі забезпечення обороноздатності країни частка видатків державного бюджету на безпеку і оборону повинна становити не менше 5% ВВП, із них на оборону – не менше 3% [2].

2. Підприємства оборонно-промислового комплексу України здебільшого державні. Саме державна форма власності на такі підприємства дає державі змогу контролювати і спрямовувати їх діяльність як стратегічно важливих, особливо в умовах військової агресії. Але нині ефективність їхньої діяльності та можливості розвитку гостро критикуються. На думку західних фахівців, «державна власність в оборонно-промисловому секторі є моделлю минулого» [6]. У розвинутих країнах та деяких країнах, що розвиваються, зростає роль ринкової інфраструктури разом із цілеспрямованою державною підтримкою цієї галузі. Вітчизняні науковці відзначають, що західні приватні компанії вкрай неохоче співпрацюють із вітчизняними державними підприємствами, оскільки в разі виникнення

конфлікту інтересів захист останніх забезпечуватиметься державою [7].

Як показує вітчизняний досвід приватизації, зміна форма власності не вирішує проблем ефективності і розвитку. В Україні близько 45% загальної кількості підприємств оборонно-промислового комплексу змінили форму власності, із них: 17% – підприємства авіабудування; 25% – оборонні галузі; 58% – суднобудування та 79% – радіоелектронна промисловість [8]. Виробнича база цих підприємств потребує значного оновлення. Фізичне зношення основних фондів сягає понад 70%. Більшість підприємств має низький рівень рентабельності та є збитковою. Незадовільне фінансово-економічне становище підприємств призвело до виникнення заборгованості з виплати зарплати співробітникам.

На нашу думку, хронічні та гострі проблеми підприємств оборонно-промислового комплексу України зумовлені не їх належністю до державного сектора економіки, а неефективністю державної політики управління і розвитку щодо них. Тут завдання держави полягає у нагальній реалізації програм реформування системи управління цими підприємствами для усунення чинників, що гальмують їх технологічний розвиток, обмежують економічний потенціал, знижують інвестиційну привабливість та перешкоджають їх участі в іноземному військово-технічному співробітництві.

3. Відповідно до завдань Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України та Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України, невід'ємним складником підвищення національних безпекових і оборонних спроможностей виступає модернізація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сектору безпеки й оборони України за стандартами ЄС та НАТО [9]. Нині підготовка кадрів для сил безпеки України є складовою частиною загальнодержавної системи освіти і включає в себе органи управління та мережу державних вищих спеціальних навчальних закладів і спеціальних навчальних підрозділів вищих навчальних закладів.

Висновки з цього дослідження. Отже, у сучасних умовах зовнішньої військової агресії в Україні зростання ролі держави в економіці у цілому та ролі державного сектора зокрема актуалізується. Передусім це зумовлено нагальною необхідністю швидкого досягнення таких цілей, як економічне зростання та безпека й оборона країни. Активізація участі державного сектора економіки в

реалізації цих стратегічних цілей полягає у забезпеченні достатнього рівня державного фінансування наукової та науково-технічної діяльності, сфери оборони і безпеки з державного та місцевих бюджетів та цільових фондів, зростанні обсягу державних інвестицій за пріоритетними напрямками, збільшенні частки державних підприємств в експорті

високотехнологічної продукції, зростанні ролі державних фінансових установ у стимулюванні розвитку експорту, технологічному розвитку, посиленні економічного потенціалу, підвищенні інвестиційної привабливості державних підприємств оборонно-промислового комплексу, модернізації системи підготовки кадрів сфери безпеки й оборони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні у 2014–2015 рр. (частина 1: Загальна оцінка макроекономічної ситуації) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iac.org.ua/kompleksna-otsinka-ekonomichnoyi-situatsiyi-v-ukrayini-u-2014-2015-rr-chastina-1-zagalna-otsinka-makroekonomichnoyi-situatsiyi/>.
2. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>.
3. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=24910404>.
4. Оппельд Л.І. Особливості та розвиток високотехнологічного сектора економіки України в умовах глобалізації / Л.І. Оппельд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/node/2116>.
5. Підпригора Л.А. Інвестиційна активність держави в умовах економічної нестабільності в Україні / Л.А. Підпригора // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право. – 2015. – Вип. 30. – С. 14–21.
6. Wulf H. How Will Limitations Impact on the Defence Industry, and How Could Their Concerns be Addressed? – International Control of the Arms Trade, Oxford Research Group. Current DeNISions Report. Oxford, United Kingdom, April 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cns.miis.edu/pubs/reports/ionpbib.htm>.
7. ОПК України: кроки до стабілізації діяльності та розвитку в умовах гібридної війни / В.П. Горбулін, В.С. Шеховцов, А.І. Шевцов // Стратегічна панорама. – 2016. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2016_2_10.
8. Скурський П. Досвід, проблеми і шляхи структурної перебудови обороннопромислового комплексу України / П. Скурський // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 8. – С. 58.
9. Сьомін С.В., Резнікова О.О. Система підготовки кадрів для сил безпеки України: проблеми та перспективи розвитку : аналітична доп. / С.В. Сьомін, О.О. Резнікова ; за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2016. – 50 с.